

KOSSUTH LAJOS LEVELE KOVÁCS JÁNOS IGAZGATÓ TANÁRHOZ.

Kovács János barátunknak amerikai utjában özv. Stearns Mária Medfordban egy drága ereklyét adott át azzal a kéréssel, hogy hozza vissza Magyarországra, mert ha ő meghal, nem lesz a ki azt oly kegyelettel őrizze, de Magyarországon bizonyára nagy kegyelettel fogják megőrizni. Ez ereklye Kossuth Lajos, Magyarország volt kormányzója édes anyjának daguerreotyp arczképe volt, egy művészileg kidolgozott, piros bársonnyal bélelt, aranyos szegélyű tokban, melyen egy fán egy kis madár van ábrázolva, a mint fészkében fiait a felejők közeledő kigyó ellen védelmezi. E képet özv. Stearns Mária, a kinek háza a magyarországi menekülteknek Amerikában egyik otthona volt, Zsulavszkynétől Kossuth Emiliától kapta, a ki azt haldokló ágyán adta át neki, mint jótevőjének és legbensőbb barátnőjének megőrzés végett. Kovács barátunk e családi ereklyét Kossuth Lajos hazánk nagy fiának ajánlotta fel, a ki azt a legnagyobb örömmel fogadta s ez alkalomból intézte hozzá azt a gyönyörű, közérdekű levelet, melyet folyóiratunkban közreadhatni kimondhatlan szerencsénknek tartunk.

---

22. *Via dei Mille Turin*

Martius 18. 1884.

Tisztelt igazg. tanár ur!

Hálás érzéssel fogadom Mart. 2-án kelt becses levelével tett ajánlatát: hogy édes anyámnak Stearns asszonyságtól, Medfordban, Massachusettsben kapott arczképét nekem átengedni méltóztatik.

Elfogadom, megilletődött szívvel fogadom el a kedves családi emléket, nekem az ereklye lesz, melyet a fiui szeretet kegyeletével fogok elvesztett kedveseim többi arczképeihez csatolni; melyek előtt, mint házi oltár előtt, áhitattal borulok le minden éjjel, mielőtt nyugalomra hajtánám bánatos öreg fejemet.

Ha talán levelezésben áll tisztelt Tanár ur Stearns asszonysággal, kit nekem nincs ugyan szerencsém személyesen ismerni, de kiről Luiza (Ruttkayné) hugomtól tudom, hogy Emilia (Zsulavszkyné) hugommal igen benső barátságban állott, s iránta mind haláláig mindenkor nagy jóakaratot tanusított: kérem, méltóztatnék neki köszönetemet jelenteni a kegyeletért, melylyel anyám arczképét meg-

őrizte s a szivességért, melylyel boldogult nővéremet hontalanságában gyámolította.

Jól esett olvasnom, hogy tisztelt Tanár ur is úgy tapasztalta, miként az Egyesült Államokban s különösen Massachusettsben (melyet én mintá államnak szoktam nevezni) még mindig jó indulattal emlékeznek reám. Ezt én azon varázsnak köszönhetem, melyet magyar hazánk ügyeinek igazsága, „névtelen félisteneink“ hősiessége, melylyel a Haza megtámadott jogait és szabadságát védették, s a jobb sorsra méltó magyar nemzet óriási erőfeszítésének a népjog lábbal tapodásával eszközlött meghiusítása, az emberiség jobb részének érzelmeire világszerte gyakorolt. Nekem életem csodálatos viszonyosságai alkalmat nyújtottak a magyar ügy valódi természetének hű megismertetésével a tengeren tuli nagy, szabad köztársaság szabad polgárainak rokonszenvét az érzelmek röpke lobbanásának köréből az okadatolt meggyőződés szilárdabb polczára emelni, s mert az emberi természetben van, hogy a nagy történelmi mozzanatokat jelképezni — hogy ugymondjam személyesíteni szokja, így történt, hogy a magyar nevet övedzett dicsőség közfényéből egy viszsugaracska az én szerény nevemhez is hozzá tapadt, minthogy én is magyar vagyok s a magyar történelem folyamának egy kis habja valék. — Megszokták az amerikaiak bennem személyesítve gondolni a magyar nevet, melyet a hagyomány náluk „házas szóvá“ (householdword) avatott, s a hagyomány nem könnyen hal ki. Ez annak magyarázata, hogy ámbár én több mint 30 év előtt oly rohamosan futottam végig az Egyesült Államokat, hogy sehol sem időzhettem eléggé, miszerint szorosabb viszonyba léphessek az emberekkel, mégis jó indulattal emlékeznek vissza mai napig is a szegény száműzött magyarra, kit egy emberöltő előtt nemzetük egy mulékony percze vendégül fogadott, mint egy vándor madarat, melynek a föld hátán otthona nincs.

Elszigetelten tengek a világtól hosszú évek óta, nem iparkodtam e megemlékezést ébren tartani, vagy felfrissíteni, de azért folyton számos levelet kapok Amerikából, melyek Tanár ur tapasztalataival összevágna (csak annyi sok „autograf“-ot ne kérnének!) s ha amerikai ember ide vetődik, nem igen mulasztja el bekapogtatni remete lakom ajtaján; jogot tartanak hozzám, mert úgy mondanak — közéjük tartozom, az ővéik egyike vagyok. — És van is közöttünk az összetartózásnak egy erős köteléke, a jogot és szabadságot semmi földi hatalomnak alkura nem bocsátó hajthatatlanság.

Emliti tisztelt Tanár ur, hogy megszerezte az Egyesült Államokban tartott beszédeimet. Kissé bajos lehetett mind megszerezni,

mert a négy, vagy ötszáz beszédnek, melyet az ott töltött hat hónap alatt tartani kényszerülve voltam, legalább is két harmada rögtönzött válasz volt; s a többi egyharmadnak nem hiszem, hogy egy ötöd része megérdemelné a megszerzés fáradságát. Nekem egy „report.r“-nek, a ki egész utamban kísért, hagyatékából, néhány év előtt megküldték Amerikából annak kézirat gyűjteményét, tán meg van valamely láda fenekén a padláson, ha ugyan az egerek meg nem ették, ha megették nem baj, váljék egészségükre a sovány eledel. Különben a kevésbbé haszontalan beszédek kevésbbé haszontalan részei meg vannak F. W. Newman londoni tanár könyvében (Select Speeches of Kossuth), a Massachusettsi fogadtatás és beszédváltások egész története pedig ott van a Bostonban Jewettnél, a fogadó bizottság felügyelete alatt megjelent kötetben, melynek czime: „Kossuth in New England“. Ha ez birtokában van tanár urnak s ha — a mint írja — csakugyan szándékában van e dolgokra történet tanári előadásában reflectálni, bátorkodom különösen figyelmébe ajánlani a Massachusettsi Senatus bizottságának (Special Joint Committee) jelentését az „Interventio“ kérdése felől; s a Senatusnak arra hozott határozatait. Ez hasonlíthatlanul többet ér minden „dictio“-knál. Oly népjogi alapelveket helyez ezen okmány világosságba, melyek egyrészt a nemzetközi jogok és kötelességek egészséges fejlődésének, másrészt a népszabadság biztonságának követelményeihez tartoznak, az ítélet pedig, melyet hazánk 1848—49-ki törekvései felől nyilatkozat, olyan dolog, a mit minden magyar embernek emlékezetbe kellene vésnie.

A mi magokat a beszédeket illeti: ha tisztelt Tanár ur elolvassa azokat, melyek hozzám intéztettek, bizonyosan csodálkozni fog a vakmerőségen, hogy ily ékesszóló szónokokkal szemben én beszédre mertem nyitni ajkaimat, még pedig idegen nyelven. Mondhatom is, hogy szégyenlettem magamat, de hát a „muszáj“ nagy ur! „fata nolentem trahunt.“ — El kell ismerni, hogy az Egyesült Államokban az ékesszólás mestersége nagyon kifejtett; ez az ottani institutiók természetes következménye, melyek a társadalmi szerkezet minden rétegén keresztül az ön kormányzat elvére vannak fektetve. Hatalmas nevelők az ily intézvények, az értelmi cultura minden ágában hatalmasak. Igaz, hogy a tul sok a jóból is sok. Az ékesszólás oly buján tenyészik az Egyesült Államokban, mint a falevél Valombrosában. Vannak, a kik már már sokalják is a sok szép szót. Emerson emliti valahol egy hires ottani államférfiu azon mondatát, hogy „the curse of our country are eloquent men“ (országunk átka

az ékesszóló emberek. Szerk.) De hát ott dolgoznak is az emberek, nem csak szónokolnak; minden ember dolgozik; hát én azt gondolom, hogy ha más átka nincs az amerikai nagy köztársaságnak, mint az ékesszólás, azt csak megbirja.

Hanem én megvallom, hogy az Egyesült Államokban időzésem alatt, minden szives fogadtatás daczára sem birtam soha menekedni egy kinos gondolattól, mely csaknem a nyílt zugolódásig üldözött. Értem azt a különböző mértéket, melylyel a sors, a végzet, vagy akárminek nevezzük, nekik és nekünk, magyaroknak, mért. Mindig szemem előtt czikkázott Washington azon levele, melylyel a Valley — Forgei téli táborból értesítette a kormányt, hogy ő a harcot nem folytathatja, mert a mint kitavasodik, az ő elcsigázott serege szét fog bomlani a szélrózsa minden irányában, mint a polyva. És im e e reménytelen helyzetben meghozta nekik a sors áldása a hatalmas francia interventio segítségét, melynek anyagi nyomatéka s lelkesítő hatása győzelmet biztosított. Mi más mértékkel mért a sors mi nekünk! — Mi győztünk saját erőnkkel, mi nem kértünk a sorstól idegen segítséget, csak annyit kértünk a sorstól, hogy ne álljon idegen erőszak közénk s ellenségünk közé, kinek jogtalan, erkölcstelen bűnös támadását saját erőnkkel győzedelmesen visszavertük s nekünk ez igazságos szerény kívánság teljesedése helyett, az igazságtalan végzet nyakunkra zuditotta az ellenséges orosz interventiot s vele a belső visszavonás átkát és ennek rettenetes következését, hős nemzetünk megfogyatkozását az önbizalomban. — Minő irtózatosságoniája a sorsnak ez a mérték külömbiség a két esetben.

Hanem azt meg kell vallani, hogy az amerikai nép bölcsen tudta hasznát venni a sors kedvezésének. Milton „az angol nép második védelmében“ az angol forradalomról szólva, panaszosan említi, hogy „az alap le volt rakva, s az idő alkalmat is hozott a felülépítésre, de a dicsőséges erények s erőlködések mellől hiányzott a kitartás és „those were wanting who might have completed the structure“ (és hiányzottak azok, a kik béfejezhették volna az épületet. Szerk.) Nemde ugy hangzik, mintha Milton nem is angolokról, hanem jós lélekkel mi rólunk magyarokról írta? mert „az alap minálunk is le volt rakva; s az idő alkalmat is hozott a felülépítésre“, és mit építettek azok, „who might have completed the structure?“ feladását az ezer éves magyar államjognak, s a jelennek mindazon keserves anomaliáját, a jövőnek mindazon bizonytalanságát, mely a jogfeladásnak kényszerű következménye. — Bánatteljes gondolat! . . . — De Amerikára

nem illik Milton panasza. Ők tudtak építeni a nyert alapra. Minden ugynevezett „temperamentuntól“ ment, tiszta, democraticus alapon emeltek egy bámulatos épületet, minőt a történelem még nem látott soha; egy épületet, mely világító tornya az emberiség jövődjének. „Hail Columbia!“

Van szerencsém megnyugtathatni Tanár urat, hogy vettem annak idején azon előbbi levelét is, melyet 1882. október 28-án Cambridgeből hozzám intézett. Válaszom azon tudósításán mult, hogy Cambridgeből körutra megyen s hogy a „Lowell Institute“-ban különösen a keleti kérdéstről szerettek volna hallani. Pusztá kíváncsiság kielégítése végett sem időm, sem hajlamom nem volt, ily bonyolalmas ügy felett fejtegetésekbe bocsátkozni.

Örvendetes tudomásomra szolgált azon leveléből érteni: hogy az amerikaiak a kolozsvári unitárius főiskolában két tanári állomást akarnak alapítani, s hogy az egyikre akkor már 12 ezer forintot gyűjtött. Örömmre válnék megérthetni, hogy reménye mind a két állomás alapítására nézve teljesedésbe ment.

Tökéletesen igazat adok Tanár ur azon megjegyzésének, hogy „az unitáriusok Amerikában a legmiveltebb emberek“, s hozzá tehetem, hogy erkölcsiségben is kitűnők; hanem van egy tünemény, mely engem meglep, s melynek okáról magamnak számot adni nem tudok.

Én, a mint tudja tisztelt Tanár ur, nem tartozom az unitáriusok felekezetéhez. Evangelikus szülőktől születtem, evangelikus vallásban neveltetem, s lelkemben jól érzem magamat Luthernek azon tana mellett, mely a lelkiismeretet emancipálta, midőn a keresztény vallás kutféjének a szentírást, az edénynek pedig, melylyel azon kutfőből meríteni kell, nem a bármi néven nevezett tekintély dictátorságát, hanem az ész, az egyéni szabad ítéletet jelölte ki, melynek nincs megtiltva semmi Syllabusok által, hogy azon másik, azon nem írott könyv revelatioiból is merítsen, melynek neve: természet, s melynek ugy a porszemben, mint a világok myriadjaiban nyilatkozó örök-törvényei örök törvényhozóra vallanak.

Aztán, ha a végtelen jövőbe, a végtelen mult tanuságainak üvegén tekintek, mely azt mutatja, hogy a természet örök Istenének, a mindenséget fentartó örök törvényein kívül nincs semmi állandó a nap alatt, nem tagadhatom, hogy igaza lehetett Byronnak, midőn azt írta, hogy „religions take their turns, and other creeds will rise with other years.“ (a vallások váltakoznak, és más idővel más hitformák keletkeznek. Szerk.)

De hát nem habozom bevallani, hogy a mig Byron ezen jós-

lata beteljesednék, az unitárius hitvallásnak volnék hajlandó legterjedtebb s legtovább tartó jövőndőt ígérni és pedig azért, mert a főszulyt nem transcendentalis speculatiókra, melyeknek eredete az indus Védákra vezethető vissza (Trimurti), nem mysticus dogmákra, melyeknek egynémelyikéről írva van: „credo, quia absurdum“, hanem Krisztus erkölcsstanára, az emberszeretetre fekteti, mely a társas lénynyé alkotott emberiség tökéletesedésének törvénye, melynek uralma nélkül soha sem lesz megadva az emberiségnek az a nagy áldás, melyet Krisztus e szavakkal kívánt követőinek: „béké legye n ve le te k!“

Hát mert ekként gondolkozom, nagyon meglepett engem az, hogy az Egyesült-Államokban az unitárius vallás az utóbbi időkbén, a mennyire tudom, tért nemcsak nem nyert, de sőt veszített. Még több vezérpapjuk is (többek közt a nagyhirű Osgood) az episcopalis egyházba tért át. — Nagyon sajtáságos tünemény ez, különösen Amerikában, hol az unitáriusok előtt William Ellery Channing nemes, tisztafényű fáklyája lobog. Nem bírom a dolgot magamnak megmagyarázni; annyira nem, hogy csaknem hajlandóvá teszen azt kérdeni, vajjon ez is nem-e azon számos társadalmi korjelekkel van kapcsolatban, melyek korunkban mindenütt s minden, de minden irányban oly sűrűn tünedeznek fel, mintha most is, mint már nem egyszer a multakban, megakarnák mutatni, hogy az emberiség haladása nem egyenes vonalban, hanem csavaros görbékben mozog, a mi lehajlásokat (visszaesés) feltételez.

De sokkal inkább kívül állok az életen, mintsem hogy ítélhetnék.

Megújítom legőszintébb, meleg köszönetemet szives ajánlatáért, s van szerencsém Önt, legjobb kívánataim kíséretében nagyrabecsüléssel üdvözölni.

KOSSUTH LAJOS.

UJABB SZÓ A „DÁVID FERENCZ EMLÉKALAPITVÁNY“-HOZ.

Tisztelt Szerkesztőség! Szives engedelmeiből egy kis tért kérek a „*Ker. Magvető*“ lapjain, hogy a „Dávid Ferencz alapítvány“ kezeléséről s hasznosításáról ez évi első füzetben tett szócetra, a t. szerkesztőségtől vett nyilatkozatra szerény észrevételemet felvilágosításul megtehessem.

Előre is sajnálatot kell kifejeznem, hogy a t. szerkesztőség vagy félre értett, vagy nem akar érteni, — midőn a „számos és „nagy dolgokra terjeszkedést“ rovja meg, s annyiféle szükségre a „csekély összeget csak „szárazságban futó esőnek“ mutatja fel; de figyelmét vagy kikerülte, vagy szándékosan mellőző, hogy az előirt tételeknél évenként a legérdekesebb és sürgösb szükségekre lehet s kell szoritkozni,“ — például a püspöki vizsgálat nem folytonos, nem is évhosszat tartó, néhány hetek és hónapok alatt, s több évközök mulva fordul elő. — Bizony az új eklésiák alakulása, s a jelzett irodalmi termékek sem mindennapiak, tán tizedek alatt jelentkeznek, — úgy a gyakori hanyatlástól is megóv gondviselő Istenünk! az 500 frt pedig évenként egy-egy érdekre, s szükségletre szoritkozva, jelentékeny segélyt szolgáltatna.

Még azt is felemlíthetem: hogy a t. szerkesztőség rosszaló nézetével, s határozott véleményével az eszmeckerének utja lett bevágyva, s ha valaki akart volna is hozzá szólni, már nem teheti, mert feljülről elvettetett a javaslat, tehát jobbat kell várni.)*

A mi pedig közvagyonunk „rózsás színét“ illeti, — én ezt nem irtam, — de szeretném a t. szerkesztőség becses figyelmét visszahívni a régi időkre, bár a 30-as, 40-es évekre, mikor szegényes egyházunk csak a leapadott Suki alapra volt utalva; de akkor eklésiáink, s belső embereink mentesek valának mind azon közterhektől, melyek ez idő szerint nagyon érezhetőleg nyomják a jövedelem rohamos apadása mellett; azonban jött az 50-es évi nehéz csapás, de egy kényszer kölcsön akkor is megmentette a létvésztől fenyegetett

*) Megjegyzésünkkel, melyre e sorok czéloznak, egyáltalán nem szándékolunk utját vágni a t. cikkirő által felszínre hozott tárgy körüli eszmeckerének. Átalánosságban tett észrevételünk éppen nem zárja ki, hogy mások emez egyházközönségünket mélyen érdeklő fontos kérdéshez részletesen hozzá szólhassanak. S hogy csakugyan olyasmi nem volt szándékunkban, annak bizonyítéka, hogy t. cikkirő ez újabb cikkét is közre adjuk és pedig minden megjegyzés nélkül, noha már erre megjegyzéseink csakugyan bőviben lehetnének — fentartván azonban magunknak, hogy esetleg a tárgyhoz érdemlegesen mi is hozzászólhassunk. Lelkésztársainkat és az ügy más érdeklődő barátait magunk részéről is felhívjuk a kérdéshez hozzá szólásra, kijelentvén, hogy a *Ker. Magvető* nem ismer „feljülről“ vagy „alulról“ jövő véleményt, hanem abban bárhonnán jövő nézetnek egyenlő polgári joga van.